

PRÁVNÍ STÁT: NÁVOD K POUŽITÍ

PRÁVNÍ STÁT, DEMOKRACIE, LIDSKÁ PRÁVA

Právní stát, demokracie a lidská práva, tři pilíře Rady Evropy, jsou úzce propojené a neoddělitelné.

- ▶ Demokracie umožňuje občanům podílet se na veřejném rozhodování;
- ▶ Lidská práva chrání jednotlivce před svévolným a nepřiměřeným zasahováním do jejich svobod a zaručují lidskou důstojnost;
- ▶ Stát, jehož fungování se řídí zásadami právního státu, garantuje, že výkon veřejné moci bude regulován a kontrolován.

Právní stát podporuje demokracii, protože stanovuje odpovědnost těch, kteří vykonávají veřejnou moc. Zabezpečuje lidská práva prostřednictvím nezávislého a nestranného soudního systému a chrání menšiny před svévolným vládnutím většiny.

Proč je to tak důležité?

Stát bez jasných pravidel je ohrožovaný nestabilitou a svévolí.

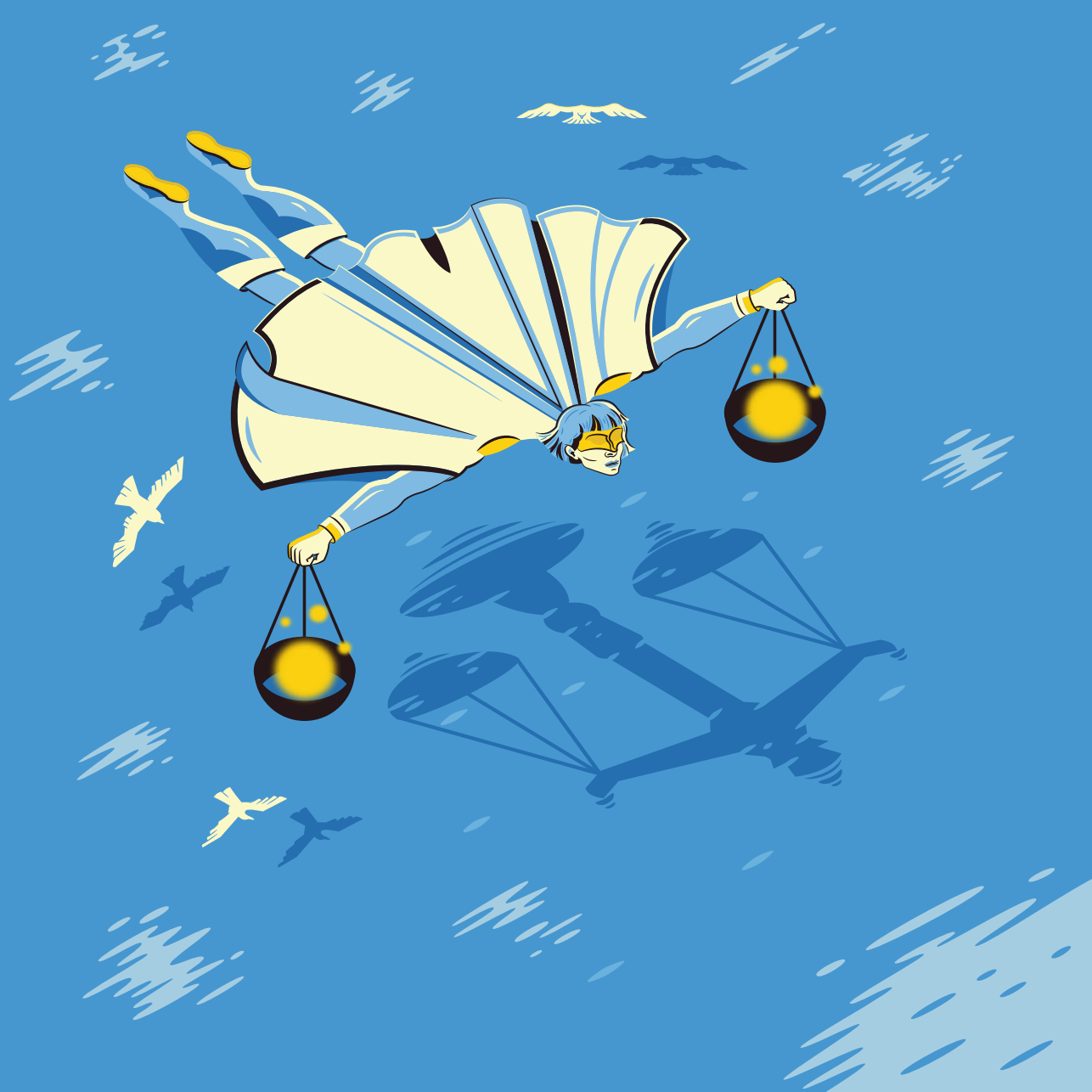
Právní stát chrání základní svobody každého člověka. Je základem moderních demokracií.

Právní stát spočívá na pěti základních principech:

- ▶ **Legalita** – zákony platí pro všechny a stanovují meze moci.
- ▶ **Právní jistota** – zákony jsou jasné, přístupné a předvídatelné.
- ▶ **Prevence zneužívání moci** – provádějí se kontroly, které mají zabránit projevům svévole.
- ▶ **Rovnost před zákonem a zákaz diskriminace** – zákony chrání všechny a jsou uplatňovány vůči všem stejně, diskriminace je zakázána.
- ▶ **Přístup k nezávislému a nestrannému soudnímu řízení** – každý může hájit svá práva před soudem

‘Lady Justice’, ilustrace maltské umělkyně Nadine Theuma

LEGALITA

Zákony platí pro všechny a stanovují meze moci.

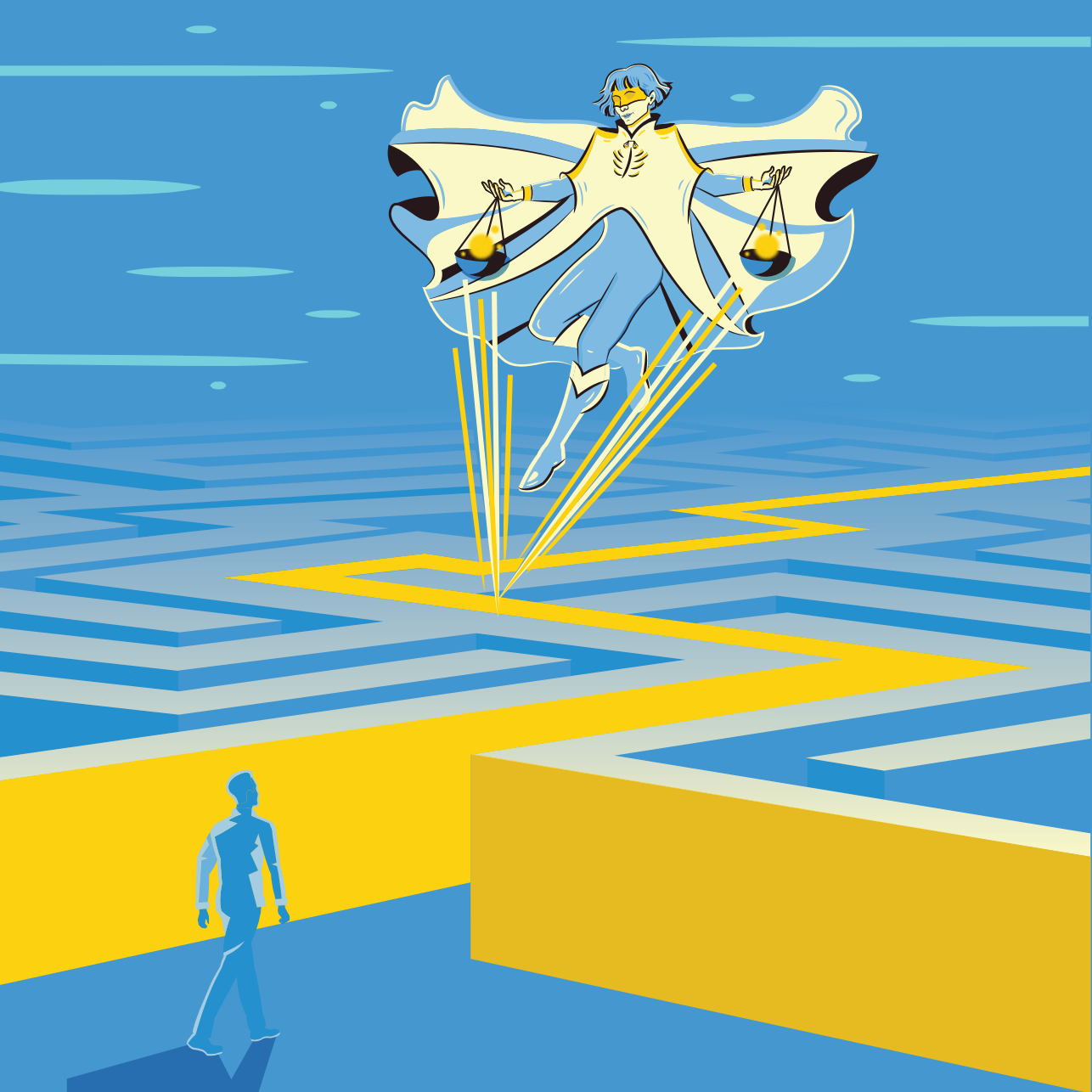
Ve státě, jehož fungování se řídí zásadami právního státu, je jednání státních orgánů i občanů regulováno demokraticky přijatými zákony. Výkonná moc nemůže uplatňovat svou moc a prosazovat svou vůli bez omezení a kontroly.

Základní principy

- ▶ Veškerá rozhodnutí musejí být přijímána v souladu se zákonem.
- ▶ Zákony musejí být přijímány na základě jasného a transparentního demokratického procesu.
- ▶ Rozhodnutí veřejných orgánů musejí být přezkoumávána nezávislou soudní mocí. Vláda si nemůže sama udělit nové pravomoci, aniž by dodržovala pravidla stanovená ústavou.
- ▶ Mezinárodní úmluvy a smlouvy, jakož i rozhodnutí mezinárodních soudů, musejí být uplatňovány a dodržovány.
- ▶ Právo musí být účinně prosazováno.

Proč je to tak důležité?

Kdyby moc nemusela být vykonávána v rámci zákona, mohla by být zneužívána. Vláda by tak například mohla omezovat svobody podle svého uvážení. Jasnost a dodržování demokraticky přijatých zákonů jsou zárukou spravedlnosti a rovnosti pro všechny.

PRÁVNÍ JISTOTA

Zákony jsou srozumitelné, přístupné a předvídatelné

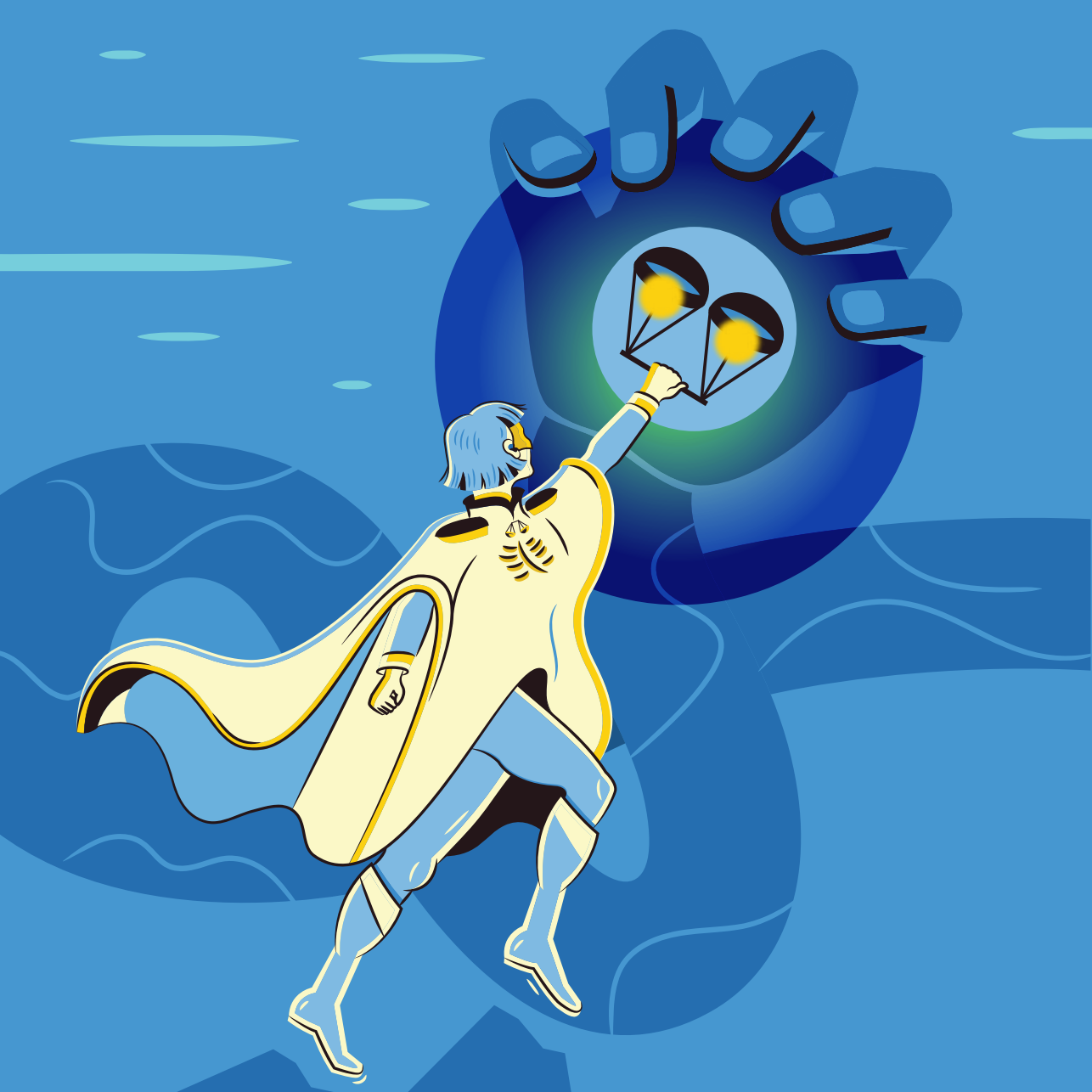
Právní jistota zajišťuje, že zákony jsou srozumitelné, přístupné a předvídatelné a že se neuplatňují retroaktivně. Díky tomu každý předem zná svá práva a povinnosti.

Základní principy

- ▶ Zákony a soudní rozhodnutí musejí být snadno přístupné a srozumitelné.
- ▶ Zákony se nesmějí měnit nepředvídatelně a musejí být konzistentní.
- ▶ Jednotlivec nemůže být odsouzen za čin, který v době svého spáchání nepředstavoval trestný čin nebo přestupek.

Proč je to tak důležité?

Aby mohli jednotlivci jednat s pocitem důvěry, musejí znát svá práva a povinnosti. Vágní nebo rychle se měnící zákony vytvářejí nejistotu a nestabilitu a vystavují jednotlivce riziku nepředvídatelných sankcí.

PREVENCE ZNEUŽITÍ MOCI

Provádějí se kontroly, které mají zabránit projevům svévole.

Neomezená a nekontrolovaná moc vede k nespravedlnosti. Mezi nebezpečí absolutní moci patří svévolná rozhodnutí, korupce a politický útlak. Například nadměrný dohled bez soudního povolení nebo kontroly může vést k porušování lidských práv.

Základní principy

- ▶ Dělbba moci: moc nesmí být soustředěna v rukou jediného orgánu.
- ▶ Povinné odůvodnění: veřejná rozhodnutí musejí být odůvodněna a vysvětlena.
- ▶ Soudní přezkum: všechna veřejná rozhodnutí musí být napadnutelná před nezávislými a nestrannými soudy.

Proč je to tak důležité?

Bez dohledu by vláda mohla činit svévolná rozhodnutí, cenzurovat své oponenty nebo dokonce rušit základní svobody. Právní stát zavádí pojistky, které takovému zneužívání zabraňují.

ROVNOST PŘED ZÁKONEM A ZÁKAZ DISKRIMINACE

Zákony chrání všechny a jsou uplatňovány vůči všem stejně, diskriminace je zakázána.

Právní stát vyžaduje, aby všichni měli stejná práva a povinnosti stanovené zákonem a aby s nimi bylo zacházeno bez neopodstatněných rozdílů.

Rovnost před zákonem znamená

- ▶ Nesmí docházet k žádnému neodůvodněnému rozlišování mezi lidmi, a to jak v právních předpisech, tak při jejich uplatňování.
- ▶ Musí být zajištěna ochrana před všemi formami diskriminace.
- ▶ Všem musí být zaručena stejná práva a povinnosti.
- ▶ Každý, kdo je diskriminován, musí mít možnost se bránit.

Klíčový pokrok – příklad volebního práva žen

Opožděné udělení volebního práva ženám v Evropě je příkladem historické diskriminace. Finsko bylo první evropskou zemí, která ženám udělila volební právo v roce 1906. Teprve po roce 1918 bylo toto volební právo rozšířeno ve většině ostatních evropských zemí a v celé Evropě platí až od roku 1984. Dnes právní stát nejen chrání volební právo žen, ale také zajišťuje a podporuje jejich aktivní účast v politickém životě bez diskriminace.

PŘÍSTUP K NEZÁVISLÉMU A NESTRANNÉMU SOUDNÍMU ŘÍZENÍ

Každý může hájit svá práva před soudem.

Přístup k nezávislému a nestrannému soudnímu řízení umožňuje lidem bránit svá práva. Evropský soud pro lidská práva například rozhodl, že nemožnost soudně napadnout ukončení pracovního poměru, zbavení majetku nebo odebrání práva na styk s dětmi porušila práva žadatelů. Rychlá a dostupná justice je nezbytná pro zajištění rovných práv.

Základní principy

- ▶ Každý má právo obrátit se na soud a má právo na spravedlivý proces před nezávislým a nestranným soudem.
- ▶ Rozsudky jsou dostupné a jasně vysvětlené.
- ▶ Pro ty, kteří to potřebují, je k dispozici právní poradenství a právní pomoc.
- ▶ Procesy jsou rozumně rychlé a finančně dostupné.
- ▶ Soudní rozhodnutí jsou vykonávána.

Proč je to tak důležité?

Bez přístupu ke spravedlnosti by občané, kterým bylo ublíženo, nemohli hájit svá práva. Stát musí zaručit nezávislé soudy a soudní systém, který je přístupný všem.

PAX EVAN
TIBI GELI
MARIA STA
CE MEVS

PRÁVNÍ STÁT V PRAXI

Úloha Benátské komise Rady Evropy

Benátská komise pomáhá členským státům při navrhování ústavních systémů, které zajistí nezbytné uplatňování zásad právního státu. Komise také poskytuje nástroj – Kontrolní seznam (Checklist) právního státu – k posouzení úrovně uplatňování zásad právního státu v dané zemi.

Kontrolní seznam (Checklist) právního státu přijatý Benátskou komisí

Kontrolní seznam právního státu z roku 2016 představuje základní zásady právního státu – legalitu, právní jistotu, prevenci zneužívání a chybného uplatňování moci, přístup ke spravedlnosti, rovnost a nediskriminaci – ve formě indikátorů s podrobnými parametry a relevantními zdroji.

Pomocí Kontrolního seznamu mohou vláda, parlament, občanská společnost, občané i mezinárodní organizace posoudit, do jaké míry jsou v daném státě do-
držovány zásady právního státu. Kontrolní seznam tak umožňuje identifikovat slabiny nebo mezery, které vyžadují zásah státu. Benátská komise vydala řadu doporučení, jak tyto slabiny a mezery napravit.

Kdo jsme?

Benátská komise “pro demokracii prostřednictvím práva” je poradním orgánem Rady Evropy v oblasti ústavního práva, složeným z nezávislých odborníků.

Byla založena 10. května 1990 na základě myšlenky italského akademika Antonia La Pergoly. Po pádu Berlínské zdi pomohla mnoha bývalým socialistickým zemím přijmout demokratické ústavy a právní předpisy a následně vstoupit do Rady Evropy.

V současné době pomáhá svým členským státům při přípravě ústavních a legislativních reforem v souladu s mezinárodními standardy. Dodržování doporučení Komise státům usnadnilo proces získání členství v Evropské unii.

Poslání

Na žádost a prostřednictvím otevřeného procesu konzultací s vnitrostátními orgány, státními institucemi, zúčastněnými stranami a občanskou společností hodnotí Benátská komise ústavní a legislativní reformy, zejména v oblasti volebního a soudního systému, a vydává nezávazná doporučení, jak tyto reformy zlepšit, aby byly dodržovány a uplatňovány zásady demokracie, lidských práv a právního státu a aby byly navrhovány účinné a životaschopné systémy vlády.

Členské státy

Benátská komise se skládá ze 46 členů Rady Evropy a dalších 15 členů z Ameriky, Afriky a Asie.

Proč Benátská?

„Evropská komise pro demokracii prostřednictvím práva“ bývá nazývána „Benátská komise“ podle slavného italského města na laguně, kde se konalo její první zasedání a kde se Komise nadále schází čtyřikrát ročně.

1990-2025 - Úspěchy

Za 35 let své existence měla Benátská komise díky své nezávislosti a nestrannosti, profesionalitě a inkluzivním pracovním metodám významný vliv při přijímání demokratických ústav a zajištění demokratického fungování institucí. Komise přispěla zejména k posílení dodržování zásad právního státu a k posílení dělby moci a nezávislosti soudnictví ve svých členských státech.

- ▶ **1000+**: Počet stanovisek a zpráv o ústavních a legislativních reformách
- ▶ **50+**: Počet ústav, které byly vypracovány nebo novelizovány s pomocí Komise
- ▶ **200+**: Počet nezávislých právních odborníků, kteří se podíleli na její činnosti

Proč je to důležité pro nás všechny?

Právní stát znamená:

- Stabilní a mírovou demokracii.
- Občany, kteří jsou svobodní a chráněni před zvlí.
- Spravedlivější a rovnoprávnější společnost.

Ilustrace: Nadine Theuma

Veškerá práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být překládána,
reprodukována nebo přenášena bez předchozího
písemného souhlasu Ředitelství pro komunikaci.

(F-67075 Strasbourg Cedex nebo
publishing@coe.int).

Foto © Rada Evropy

Vydala Rada Evropy F-67075 Strasbourg Cedex

www.coe.int

© Council of Europe, Prosinec 2025

Webová stránka Benátské komise

<https://venice.coe.int>

Tato brožura se zaměřuje na základní principy právního státu: legalitu, právní jistotu, prevenci zneužívání moci, rovnost před zákonem a přístup ke spravedlnosti. Tyto principy tvoří základ demokracie a lidských práv a zajišťují odpovědnou správu věcí veřejných, individuální svobody a spravedlnost ve společnosti. Dozvíte se, jak Rada Evropy prostřednictvím činnosti Benátské komise podporuje státy v dodržování těchto standardů a ochraně občanů před svévolnou mocí. Ať už jste politik, student nebo zainteresovaný občan, tato příručka vám odhalí, proč je právní stát důležitý a jak každodenně chrání naše svobody.

CES

www.coe.int

Rada Evropy je čelnou organizací pro lidská práva na evropském kontinentě. Sdružuje 46 států, včetně všech členských států Evropské unie. Všechny členské státy Rady Evropy se přihlásily k Evropské úmluvě pro lidská práva, dohodě uzavřené s cílem ochrany lidských práv, demokracie a právního státu. Nad dodržováním Úmluvy v jednotlivých členských státech bdí Evropský soud pro lidská práva.

